

Neculai Culianu (29.08.1832, Iași – 28.11.1915, Iași)

Viața și activitatea lui *Neculai Culianu* acoperă toate evenimentele culturale și politice din Moldova și apoi din Principatele Unite și România pe o perioadă de peste șase decenii. Prin contribuțiile sale, *Neculai Culianu* este un personaj sintetic al vieții universitare și culturale a Iașului și întregii țări.

Despre părinții și strămoșii lui Neculai (Nicolae) Culianu selectăm câteva informații din [3]: „Spița Culienilor stabilită în Principate în secolul al XVIII-lea, era de sorginte grecească; mama lui Nicolae Culianu fusese Smaranda, n. Vlahu, fiica unui Ioan V[a]lahu, de origine (după cum arată și numele) românească [...]. Și Culianu și Vlahu erau oameni cu stare, cu studii în Apus, unii cu mici ranguri boierești.”

A făcut clasele primare la școala de la Trei Ierarhi, a început studiile secundare în familie și a continuat ca student (1852-1855) la celebra Academie Mihăileană din Iași, directorul căreia fiind A.T. Laurian. A avut ca profesori pe G.B. Lazarini și N. Quintescu (matematici), A.T. Laurian (filosofia), N. Ionescu (istorie) ș. a. Ca student, a fost chiar arestat, datorită poziției sale prounioniste.

După absolvire, în 1855, N. Culianu și Gh. Mârzescu, colegul său de clasă și viitorul om politic român, pleacă la Paris ca bursieri ai statului pentru continuarea studiilor (au fost însoțiți de profesorul lor N. Ionescu, pentru instalare și înscriere la facultate). Studiază matematica și astronomia la Sorbona, unde are ca profesori, printre alții, pe renumiții Joseph Bertrand (analiză), Joseph Liouville (mecanică), J.-A. Serret (astronomie), V.-A. Puiseux (mecanică cerească), Ch. E. Delaunay (mecanică aplicată), Gabriel Lamé (calculul probabilităților) ș.a. Este atras de astronomie și frecventează lucrările Observatorului astronomic din Paris, condus de Urbain Le Verrier și Ch. E. Delaunay. Aici leagă o prietenie de durată cu Maurice Lévy, iar printre români, este foarte apropiat de Dimitrie Petrescu, care va deveni profesor de astronomie și geodezie la Facultatea de Științe din București. Pentru seriozitatea, înțelepciunea, bunătatea și ajutorul pe care îl oferea celor care îi cereau la nevoie un sfat sau sprijin material, studenții români din Paris îl numeau „Papă Culianu”, epitet care l-a însoțit toată viața.

N. *Culianu* își trece licența în științe matematice în 1860. Mai rămâne în Paris până în 1863, când revine în țară fiind numit profesor provizoriu de calcul diferențial și integral la Universitatea din Iași, prin decizia din 5 iunie 1863 semnată de Al. Odobescu, ministrul ad-interim al Instrucțiunii. Din 1864 devine profesor definitiv, iar din 1865 este titularul Catedrei de astronomie și geodezie până la pensionare, în 1906, pensionare impusă de o boală care l-a urmărit până la moarte.

Se căsătorește în 1867 și va fi părintele devotat al unei numeroase familii. A avut 18 copii, din care au trăit 11, cu soția sa, Aspazia, născută Ciurea - sora doctorului

Ioan Ciurea, decanul Facultății de Medicină din Iași.

În cadrul Facultății de Științe sau în cadrul mai larg al Universității, *N. Culiianu* își asumă responsabilitatea unor funcții de mare răspundere: este decan al facultății în perioadele 1874-1880 și 1898-1906 și rector timp de 18 ani, în perioada 1880-1898. În aceste funcții de conducere, a dovedit multă pricepere, dragoste și energie și a contribuit la realizarea unor obiective de importanță majoră. În 1885, a organizat aniversarea a cincizeci de ani de la apariția Academiei Mihăilene, precursora a universității ieșene. Luptă cu energie și hotărâre alături de colegii săi pentru menținerea Facultății de Medicină a universității ieșene, amenințată în 1884 cu desființarea, iar mai apoi, și datorită stăruințelor sale, a fost construită admirabila clădire a Institutului de Anatomie din Iași, declarată în anul 2004 monument istoric. Datorită strădaniilor sale neobosite este inaugurat noul palat al Universității (1897) din dealul Copoului, una din cele mai impresionante construcții universitare din țară, extinsă în perioada interbelică. A publicat, ca rector, primul Anuar al Universității din Iași, pe anul universitar 1895-1896, în care este inclusă o privire retrospectivă a învățământului superior din Iași. Ca titular al Catedrei de astronomie, reușește să obțină un fond pentru procurarea de aparatură de specialitate, și-a dorit mult înființarea unui observator astronomic la Iași, deziderat împlinit, târziu, în anul 1913.

Pe plan profesional a publicat cursuri universitare sau pentru uzul liceelor: 1. *Leccióni de calcul diferențial și integral* (1870), completat în 1874 cu *Aplicațiuni geometrice* (această parte rămasă nepublicată); 2. *Curs elementar de algebră* (în cinci ediții: I-a în 1882, a V-a în 1894); 3. *Curs de trigonometrie plană*, completat în ed. II și III cu *Trigonometrie sferică* (1894); 4. *Curs de cosmografie* (două ediții: 1893, 1902); 5. în manuscris a lăsat cursuri de Astronomie, de Geodezie, primul aproape complet; 6. în *Institutul Academic*, a circulat un manuscris (pierdut) cu *Studiul geometric al curbilor uzuale*.

A fost membru al societății literar-culturale *Junimea* încă de la începutul existenței sale, anul 1863, asistând cu regularitate la ședințe și apoi luând parte la activitatea ei politică. Avea o solidă cultură umanistă. Titu Maiorescu i-a fost prieten apropiat.

În același timp, *N. Culiianu* participă la numeroase și remarcabile activități culturale sau de interes obștesc: este președintele Ligii Culturale, secția Iași, este președintele Congreselor Corpului Didactic (când au loc în Iași), membru al Societății de Medici și Naturaliști și al altor societăți culturale și de binefacere din Iași. Face parte din comitetele pentru ridicarea statuilor lui Miron Costin, Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, care urmau să împodobească locurile publice ale Iașului, și susține multe alte inițiative locale.

N. Culiianu este cofondator al primului liceu particular din Iași cu predare în limba română, *Institutul Academic*, înființat în 1866, ceilalți fondatori fiind *Grigore Cobălcescu*, *Petru Poni*, *Ioan Melik*, *Ștefan Vârgolici*. În 1879, acesta fuzionează cu *Liceul Nou* - o școală particulară similară înființată în 1870 - sub denumirea de *Institutede Unite*. Această școală de elită a funcționat neîntrerupt timp de 41 de ani, până în 1907, iar printre profesorii săi a avut nume de prestigiu ca *Titu Maiorescu* și, pentru o perioadă scurtă, *Mihai Eminescu*. Tot în direcția dezvoltării învățământului, *N. Culiianu* împreună cu un grup de profesori înființează în 1871 primul *Pensionat de Domnișoare* din Iași, devenit apoi *Institutul Humpel* (1871-1901).

A fost membru fondator, alături de alți nouă profesori din învățământul universitar și secundar ieșean, al revistei *Recreații Științifice* – prima publicație periodică de matematică din țară. Contribuțiile sale, apărute în paginile revistei, sunt semnate cu „C.”. Revista a avut o perioadă de apariție relativ scurtă, 1883-1888, dar cu un impact important în progresul învățământului matematic românesc. Ea este precursora a renumitei *Gazeta Matematică*, iar, în prezent, revista ieșeană *Recreații Matematice* dorește să fie o continuatoare a sa.

Pentru scurt timp, a avut și o înaltă responsabilitate politică: în perioada 1892-1896 este vicepreședinte al Senatului României, în timpul guvernării conservatoare a lui Lascăr Catargiu.

Ca o recunoaștere a valoroasei sale activități, în 1889 este ales *membru corespondent al Academiei Române*. A fost decorat cu *Marea Cruce a României* și *Steaua României* (în grad de mare ofițer).

O tradiție orală din Iași, încă prezentă, spune că Neculai Culianu este modelul care l-a inspirat pe Eminescu (se cunoșteau de la ședințele Junimii) în versurile din Scrisoarea II despre savantul astronom:

*Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,
Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din haos
Și cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne-nvață
Că epocile se-nșiră ca mărgelile pe ață.*

Familia Culianu a dat actori importanți pe scena culturală a României. Din prima generație amintim pe distinsul *Petru Culianu*, licențiat la Sorbona, conferențiar de analiză matematică la Facultatea de Științe din Iași, cu un deosebit talent pedagogic, iar din a treia generație pe strănepotul său *Ioan Petru Culianu*, asasinat în 1991 (la vârsta de numai 41 de ani) la universitatea din Chicago, în condiții neelucidate, specialist de renume mondial în istoria religiilor, discipol al lui Mircea Eliade.

Niculae Culianu a fost unul din dascălii model din învățământul românesc, care a inspirat numeroase generații în pasiunea pentru activitatea didactică și științifică, pentru o muncă neobosită.

Bibliografie

1. **D. Berlescu** – *Universitatea din Iași de la 1860 până la 1918*, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860-1960*, vol. I, București, 1960.
2. **N. Culianu** – *Revista Științifică „V. Adamachi”*, vol. II, nr. 4, pp. 298–301.
3. **Tereza Culianu-Petrescu** – *O biografie*, în S. Antohi (coord.), *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, Polirom, Iași, 2003, pp. 54–82.
4. **Traian Lalescu** – *Niculae Culianu*, *Gazeta Matematică*, XXI, 1916, pp. 160–166.
5. **Mihai Sorin Rădulescu** – *Strămoșii lui Ioan Petru Culianu*, în S. Antohi (coord.), *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, Polirom, Iași, 2003, pp. 47–53.
6. **Rudolf Suțu** – *Iașii de odinioară*, Corint, 2015, pp. 380–385.

*Temistocle BÎRSAN, Iași
Dan TIBA, București*